

VERS. 14. — *Fuge, dilecte.* Annuens Ecclesia, A respondet: *Quandiu vis, abesto: differ præsentiam tuam; ego spe longanimi quidquid præceperis, patiar vel faciam. Fuge, dilecte.* Non optando loquitur, quis enim oportet eum, quem diligit, fugere? sed memor suæ conditionis, illius voluntati consentit. *Fuge, dilecte.* Quasi: Tu quidem, qui ex carne comprehensibilis factus es, ex divinitate tua intelligentiam nostri sensus excede, et in teipso nobis incomprehensibilis permane. Hoc clamat Ecclesia Domino

spiritu prophetico, postquam mortem et resurrectionem Domini ascensionemque descripsit. Fugere nos dicitur, quando id quod reminisci volumus, non occurrit: quando id quod volumus, memoria non tenemus. *Assimilare.* Ita fuge, ut creberrime per gratiam compunctionis fidelium cordibus appareas; qui sunt *montes aromatum*, quia despectis omnibus cupiditatibus, et purgatis vitiis, amore coelestium tenentur, et virtutum odore fragrant, et bonus odor Christi sunt.

LIBER SAPIENTIÆ.

PROLOGUS.

Libri Sapientiæ apud Hebræos nusquam est. Unde et ipse stylus Græcam magis eloquentiam redolet. Hunc Judæi Philonis esse affirmant. Qui proinde Sapientiæ nominatur, quia in eo Christi adventus, qui est sapientia Patris et passio ejus, evidenter exprimitur.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. — *Diligite justitiam, etc.* (RAB. in *lib. Sap.*, tom. III.) Hunc librum Hieronymus asserit non a Salomone, etc., usque ad *Diligite justitiam, etc. Terram.* Carnem, scilicet discrete reprimitis, ne superbiat contra spiritum. Quasi: *Primum quærite regnum Dei* (*Matth. vi*), etc. *In simplicitate.* Id est voluntati illius vos subjicite: et mandata custodite; quasi dicat: Qui non intelligitis, nolite reprehendere, quia secreta Dei non possunt humana ratione comprehendere, quia incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus (*Rom. xi*).

VERS. 4. — *Quoniam in malevolam, etc.* Id est in animali homine, juxta illud: *Animalis homo non percipit* (*I Cor. ii*), etc. Et ideo non dixit spiritum, id est animam spiritualem. (RAB.) Frustra sibi blandiuntur philosophi, et hæretici, et falsi Christiani. Soli enim mundo corde sapientiam Dei possunt cipere.

VERS. 6. — *Benignus.* Contra illos invehitur, qui cogitationes bonas et malas dicunt a Deo immitti; cum Deus velit omnes salvos fieri homines, et ad cognitionem veritatis venire. Ipse enim neminem **D** tentat, ut decipiat, sed ut probet, unde: *Tentavit Deus Abraham* (*Gen. xxi*); et, *Proba me et tenta me* (*Psal. xxv*), etc. Unusquisque autem tentatur a concupiscentia sua, et justo Dei judicio permittitur cadere, qui spiritui veritatis noluit obedire.

VERS. 7. — *Et hoc quod continet omnia.* Id est Spiritus, qui omnia gubernat et regit. Vel, qui attingit a fine usque ad finem, *scientiam habet vocis*, id est, intelligentiam Scripturarum præstat hominibus. Vel, *quod continet omnia*, id est, homo qui convenientem habet cum omni creatura. *Scientiam habet vocis*, id est diversarum linguarum Spiritu sancto, qui dedit apostolis loqui diversis linguis magna Dei. Vel *quod continet omnia*, id est Spiritus sanctus,

B qui omnia replet sua essentia, *scientiam habet vocis*, id est Verbi Dei, id est ejusdem est scientiæ cum Verbo. Vel, *hoc quod continet omnia*, id est Ecclesiam, in qua *alibi datur sermo scientiæ*, etc. (RAB.) Qui in principio *serbatur super aquas*, et majestate sua omnem creaturam implet et continet.

VERS. 8. — *Propter hoc.* (RAB.) Sicut electi donum scientiæ et pietatis per Spiritum accipiunt: sic reprobi, superbia sua inflati, errorem suum impudenter proferunt; quoniam spiritum Dei celare non possunt, nec justam pœnam evadunt: quia sicut oculi Domini super justos, et aures ejus in precor eorum, ita vultus Domini super facientes mala.

VERS. 11. — *Custodite ergo.* (RAB.) Perniciose sunt murmuraciones et detractiones, unde: *Suarrones enim et detractores Deo sunt odibiles* (*Rom. i*); unde: *Qui detrahit alicui rei, in futurum se obligat* (*Prov. xiii*). *Os quod mentitur.* (ID.) Est mendacium levioris culpæ, etc., usque ad et ipsum bonum remunerat.

VERS. 12. — *Nolite zelare.* (ID.) Enumeravit, quæ sunt homini noxia, etc., usque ad sed potius ex vicio.

VERS. 16. — *Et sponsones.* Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum.

CAPUT II.

VERS. 1. — *Dixerunt enim.* (RAB.) Vox perditionum, etc., usque ad et in nihilum redigemur.

VERS. 2. — *Quoniam fumus.* Vere nihil erimus, **D** quia *fumus et flatus est in naribus nostris.* id est, in corpore nostro, id est corpus nostrum fumo et flatu comparatur, qui simul oriuntur et deficiunt. *Et sermo scintilla.* Id est anima comparabilis scintillæ, quæ statim fit nihil, *sermo dico*, id est, anima. *Ad commovendum cor nostrum.* Id est vegetat corpus. Et quod ita sit exponendum, probat subdens. *Quia extinctus cinis*, et post, *spiritus diffundetur*

VERS. 10. — *Opprimamus.* (RAB.) Generaliter pertinent hæc ad eos, etc., usque ad nec ipsi capiti parent, sed blasphemant, et arguunt.

VERS. 17. — *Videamus.* (RAB.) Similia in Evangelio dicuntur, ubi pontifices et Pharisei consilium inierunt, quomodo Jesum morti traderent: et in cruce posito illudebant, dicentes: *Alios saluos fecit, seip-*

sum autem, etc. *Si Rex Israel est, descendat nunc de A cruce (Math. xxvii)*, etc.

VERS. 20. — *Morte turpissima. Cruce, scilicet, quæ usque ad passionem Christi pœna reorum fuit, nunc tropæum est victoriæ.*

VERS. 23. — *Quoniam Deus. Id est, non est auctor malorum Deus; ad immortalitatem enim creavit hominem, qui diabolicæ consentiens suggestioni, mortis sententiæ subjectus est.*

CAPUT III.

VERS. 1. — *Justorum autem animæ. (RAB.) In priori capite iniquorum sententia expressa est, etc., usque ad unde: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus (Psal. cxv).*

VERS. 7. — *Scintillæ. Scintilla duo facit, scilicet B mutat cito arundinetum, et vindicat.*

VERS. 8. — *Et regnabit Dominus. Cum quo et membra regnabunt. Unde in Daniele: Regnum et potestas, et magnitudo regni, quæ est super cælum, dabitur populo sanctorum Altissimi (Dan. vii).*

VERS. 11. — *Sapientiam. (RAB.) Possunt hæretici in hac sententia notari, etc., usque ad sed operationem reproborum maledictione æterna dignum esse ostendit.*

VERS. 13. — *Quoniam felix. (Id.) Potest in sterili et in spadone virginum ordo intelligi, etc., usque ad in voluntate animi, non debilitate corporis.*

VERS. 18. — *In die agnitionis. Id est, iudicii, quando electi a iudice suo agniti, ad regnum possidendum invitabuntur; mali autem nulla spe restorationis consolabuntur, sed in æternum cruciandi a conspectu summi regis expellentur. C*

CAPUT IV.

VERS. 1. — *O quam pulchra est, etc. (RAB.) Vituperatis et hæreticis et schismaticis laudat catholicos, etc., usque ad et ideo ait: Cum claritate, etc.*

VERS. 2. — *Præmium vincens. Præmium datum pro certamine transitorio, quod majus est illis certaminibus et persecutionibus.*

VERS. 3. — *Multigena autem impiorum. Alternatim de catholicis et hæreticis loquitur, ut horum laudabilem sapientiam, illorum vituperabilem demonstraret versutiam. Plantationes. Quoniam μύσχος D Græce, vitulus Latine dicitur: μωσχούματα, quidam non intellexerunt esse plantationes, et vitulamina interpretati sunt: qui error tam multos codices præoccupavit, ut vix inveniatur aliter scriptum.*

VERS. 7. — *Justus, etc. (RAB.) Cum dixisset de malorum interitu, etc., usque ad illi de vita ad mortem æternam.*

VERS. 10. — *Placens Deo. (RAB.) Non ideo tollit Deus, etc., usque ad unde Petrus, Novit Deus pius de tentatione eripere, iniquos vero in diem iudicii cruciandos reservare (I Petr. i).*

VERS. 12. — *Fascinatio. (Id.) Notatur hac sententia, etc., usque ad Deus enim eos a malorum societate separavit, ut absconderet eos in abscondito faciei suæ a conturbatione hominum (Psal. lxx).*

VERS. 19. — *Dirumpet illos inflatos sine voce, quia erunt inexcusabiles: quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in pravis cogitationibus suis (Rom. i).*

CAPUT V.

VERS. 1-7. — *Tunc, etc. Lassati sumus, etc. (RAB.) Lassati sunt philosophi, etc., usque ad unde dicunt dolentes, Quid nobis profuit superbia?*

VERS. 9-12. — *Tanquam umbra. (RAB.) Per umbram, oblivionem mentis, etc., usque ad quæ præcedunt occasum vitæ corruptibilis. (Id.) Per avem, excellentiam, etc., usque ad gementes nulla voce consolationis relevabuntur.*

VERS. 14. — *Talia dixerunt in inferno hi qui. Adhuc quatuor species alias introducit, quibus stultam spem iniquorum demonstrat, qua præsentia mensura tantum putant, vel evadere se impunitos.*

VERS. 15. — *Lanugo est, quæ a vento tollitur. Quæ ex flore herbarum marcido oriens, carnis fragilitatem exprimit, quæ a vento ægritudinis, vel molestia corporis cito tolletur, quia omnis caro fenum. Et tanquam spuma gracilis. Spuma ex aquis edita super aquam enatat. Hic est appetitus humani favoris, et jactantiæ vulgaris, quæ procella tentationis vel discussione iudicii dissolvitur, vel dispergitur, id est quam vana fuit probatur.*

VERS. 16. — *Iusti autem in perpetuum vivent. (RAB.) Post peccatorum pœnas, etc., usque ad Dei fruentur, in quo totam suam spem posuerunt.*

VERS. 18. — *Accipiet armaturam. (RAB.) Creator omnium, etc., usque ad cum resistere non valeant.*

VERS. 22. — *Et ad certum locum. Quacunque necesse est: non enim potest esse confusum, quod est divina sapientia ordinatum.*

VERS. 23. — *Et flumina, id est, persecutionum commotiones, perumque enim corda pravorum quæ prædicatio non emollit, flagellum collectionis frangit.*

CAPUT VI.

Melior est sapientia, etc. (RAB.) Monet rectores Ecclesiæ, etc., usque ad non solum opera, sed cogitationes et voluntates iudicabit.

VERS. 7. — *Exiguo enim conceditur misericordia. His scilicet, qui per ignorantiam, vel fragilitatem, vel necessitatem peccaverunt, et humili pœnitentia deleverunt. Potentes autem potenter, etc., qui, scilicet, mandata Dei contemnendo, gravia peccata commiserunt, nec pœniterunt. Sicut enim potentiores fuerunt in impietate, fortiora sustinebunt tormenta gehennæ. (ANAST.) Quamnam ob causam, etc., usque ad cui autem multum, multum quoque exigetur ab eo.*

VERS. 8. — *Non enim subtrahet personam. Unde: Non est personarum acceptor Deus, unumquemque juxta vias suas iudicat (Act. x).*

VERS. 10. — *Ad vos ergo reges, etc. Finito sermone ad potentes, et eorum durtia duris sermonibus increpata; ad rectores Ecclesiæ exhortationem convertit, et sapientiam pœnitentis præconis extollit.*

VERS. 12. — *Diligite, etc., et habebitis disciplinam.* Qui diligit sapientiam, servat in moribus disciplinam. Non enim amat sapientiam, qui non servat disciplinam. Unde: *Si diligitis me, mandata mea servate* (Joan. XIV).

VERS. 14. — *Præoccupat qui se concupiscunt.* Grátis se offerens. Ipse enim est *via, veritas, et vita* (Joan. XIV): per ipsum itur, in ipsum tenditur, ad ipsum pervenitur.

VERS. 15. — *Assidentem illam, etc.* Semper paratam, scilicet auxiliari, unde: *Ecce ego sto ad ostium, et pulso, si quis aperuerit mihi, introibo ad eum et cœnabo cum illo, et ipse mecum* (Apoc. III). In præsentí studendum est sapientiæ, et secundum normam disciplinæ ejus vivendum.

VERS. 22. — *Si ergo delectamini.* (RAB.) Reges admonet, etc., usque ad regni cœlestis coronam assequetur.

VERS. 25. — *Neque cum invidia tabescente.* Invidia non communicat sapientiæ, quia per invidiam diaboli introivit mors in mundum, et per sapientiam liberatur ab ea genus humanum.

VERS. 27. — *Ergo accipite.* (RAB.) Ostensura sapientia, etc., usque ad perfectiores et sanativi et vitales esse dicuntur.

CAPUT VII.

VERS. 5. — *Nemo enim ex regibus.* (RAB.) Ostendit quod omnis homo, etc., usque ad sicut perfectus Deus, ita et perfectus homo est Jesus Christus.

VERS. 9. — *Nec comparavi, etc.* Unde: *Inventa una pretiosa margarita, vendit omnia, et emit eam.* Qui enim cœlestem sapientiam veraciter invenit, id est verbum Dei, despicit omnia emolumenta præsentis vitæ, philosophiam, eloquentiam, et divinæ theoricæ vacare contendit.

VERS. 11. — *Venerunt, etc.* (RAB.) Hoc expertus Salomon, etc., usque ad unde et sol, quia solus in die inter astra luceat, sic nominatur.

VERS. 15. — *Ipse sapientiæ dux.* (RAB.) Deus Pater incarnati Filii, cui dedit omnem potestatem in cœlo et in terra.

VERS. 17. — *Ipse enim.* (RAB.) De Salomone dicit Scriptura, Deus dedit, etc., usque ad ipse enim illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quem qui sequitur, non ambulat in tenebris (Joan. I).

VERS. 22-24. — *Est enim in illa spiritus intelligentiæ sanctus, etc.* (RAB.) Ut Isaias ostendit, omnia dona Spiritus sancti in humanitate Salvatoris existunt, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi, et plenitudo Divinitatis, cui non datur spiritus ad mensuram. (Id.) Spiritus qui implet omnia, mobilis simul et stabilis dicitur. *Homo enim ubique discurret, ubique obviam venit, et repente, ubi non creditur, invenitur.* Omnipotens ergo Spiritus, ut ubique præsens signetur, stabilis simul et mobilis dicitur. (Id.) Unde: *Splendor gloriæ et figura substantiæ ejus* (Heb. I), regens omnia verbo, etc., usque ad in tempore Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.

CAPUT VIII.

VERS. 1. — *Attingit a fine.* Id est a principio mundi usque ad adventum Christi, mirifica opera et sincera testimonia per Vetus Testamentum fortiter asserit, et ab incarnatione Verbi usque ad finem mundi suavitatem Evangelii exponit. *A fine ergo usque ad finem fortiter pertingit,* quia ubique perfecte agit: finis enim perfectionem significat.

VERS. 3. — *Glorificat contubernium,* id est, repræsentat generositatem illius, scilicet Patris, qui est ei cœternus et cœnipotens, vel partim de temporali pativitate, partim de æterna potest legi. *Habet contubernium Dei.* Id est, humanitatem, in qua habitat Deus, qui est sapientia Patris. Vel *glorificat generositatem illius,* id est Dei Patris, id est, ejusdem essentiæ est cum Patre ab æterno genita, nata in tempore de matre.

VERS. 4. — *Doctrix enim est disciplina.* De plenitudine ejus omnes accepimus: per quem gratia et veritas facta est, id est revelata. *Deum nemo vidit unquam, sed Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit* (Joan. I).

VERS. 7. — *Et labores hujus.* Nihil enim desidiosum in operibus ejus. Quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcunque justa, agit, et agenda suis committit. *Sobrietatem enim et sapientiam.* (RAB.) Qui temperans est, etc., usque ad et dedit illam Jacob puero suo.

VERS. 11. — *Admirabilis.* Partus Virginis omnibus fuit admirandus, quia in resurrectionem et ruinam multorum exstitit, qui stat in signum populorum, super quem continebunt reges os suum, ipsum gentes deprecabuntur.

VERS. 16. — *Intrans in domum.* (RAB.) Post prædicationem, post operis laborem, quibus auditoribus sancti solatium præbent, ad se redeuntis divinæ contemplationi vacant, ubi supernæ dulcedinis quietem inveniunt. (Id. ex Greg.) Corporales deliciae, etc., usque ad unde David: *Gustate et videte quoniam suavis* (Psal. XXXIII), etc. (Orig.) Qui aperit os mutum, etc., usque ad justitia autem quod distributor et iudex meritorum sit.

VERS. 19. — *Puer autem, etc.* (RAB.) Salomon in pueritia postulaverat a Deo sapientiam, et ut recte judicaret populum, et discerneret inter bonum et malum: factus est ergo sapientissimus, et videtur sortitus animam bonam, qui habuit cor sapiens et intelligentis. Sed quomodo convenit ei quod dicitur:

VERS. 20. — *Veni ad corpus incoinquinatum, etc., cum mulierem alienigenam amaverit, et idola ædificaverit?* Videtur ergo magis convenire populo sanctorum qui in baptismo regeneratus est, et fide Salvatoris imbutus, pueritiam indolis suæ bonæ, et simplicis innocentiae perceperit, et cunctis studiis certaverit pervenire ad culmen virtutum: unde sequitur: *Et cum essem magis bonus,* etc. Pater non judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio. Hujus membra facti sunt imitantes eum.

CAPUT IX.

VERS. 7. — *Tu autem elegisti, etc.* (RAB.) David, quia vir, etc., usque ad virtus et sapientia Dei, et imago Dei invisibilis.

VERS. 13. — *Quia enim hominum.* Admiratur excellentiam Dei. Quasi : *O altitudo divitiarum sapientie et scientie Dei!* (Rom. xi.) Et, *Quis novit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?* (Isa. xl.)

VERS. 17. — *Sensum autem.* Nemo seit quæ sunt in corde hominis nisi spiritus hominis, et nemo novit quæ sunt Dei nisi Spiritus Dei. Spiritus autem omnia scrutatur, etiam profunda Dei qui illuminat corda sanctorum.

CAPUT X.

VERS. 1. — *Hæc illum, qui primus.* (RAB.) Bonitate Dei primus homo creatus, in paradiso locatus, cunctis animantibus prælatus : per transgressionem mandati, in miseriis hujus sæculi dejectus est; et per Dei sapientiam, id est Christum, reparatus, magnum pietatis divinæ indicium est.

VERS. 3. — *Injustus in ira.* Ut Cain, qui fratrem non juste peremit, cujus piaculi vindicta in diluvio soluta est, et generatio Cain deleta : sed Dei sapientia Noe, de stirpe Seth, ad reparationem orbis cum filiis suis in arca servavit.

VERS. 5. — *Hæc et in consensu superbiæ, etc.* (RAB.) Diabolus per superbiam, etc., usque ad humilitas Christi adunavit.

VERS. 6. — *Hæc justum, etc.* Hinc Petrus ait : *Civitatem Sodomorum et Gomorrhæorum in cinerem redigens eversione damnavit; exemplum eorum qui impie acturi sunt ponens, et justum Lot oppressum a nefandorum injuriis, ac luxuriosa conversatione eripuit* (II Petr. ii), etc. Uxor Lot retro respiciens, in statuam salis conversa est, ne qui per gratiam Dei ad vitam vocati sumus, veterem hominem respiciamus, media via remanentes. In statuam salis versa alios salit, unde : *Mementote uxoris Lot* (Luc. xvii), ne scilicet tanquam fatui negligamus, sed prudenter caveamus.

VERS. 8. — *Sapientiam enim, etc.* *Hæc autem, etc.* Jacob fugiens Esau fratrem suum venit ad Laban avunculum suum, et in itinere per somnium vidit scalam erectam, et angelos Dei ascendentes et descendentes, et ipsum Dominum innixum scalæ dicentem sibi : *Ego sum Deus Abraham patris tui, et Deus Isaac; terram in qua dormis dabo tibi, et semini tuo* (Gen. xxviii). Veniens autem in Mesopotamiam Liam et Rachel duxit, pro quibus oves Laban dju pavit. Qui cum mercede sua fraudulenter privare voluit. Sed per sapientiam Dei privatus est Laban, et Jacob ditatus, cum multis opibus rediit. Mystice vero hæc ad martyres pertinent, quos Christi misericordia a persecutoribus liberavit, confortans eos gratia Spiritus sancti et spe futuræ mercedis; et tandem victis hostibus, ad regnum cælorum perduxit, ad laudem et gloriam nominis sui.

VERS. 13. — *Hæc penditum justum, etc.* (RAB.)

A Mystice Sapientia Dei martyres de persecutionibus eripuit, et exaltavit in regno cælesti. Unde cum Christo venturi sunt iudices hostium suorum.

VERS. 15. — *Hæc populum justum.* (RAB.) Mystice. Liberat Deus electos suos a persecutoribus, etc., usque ad ad præmia regni, ubi perpetuo decantant laudes liberatori suo.

VERS. 21. — *Quoniam sapientia, etc.* Sine sapientia Dei nec humana mens aliquid digne cogitare, nec os proferre potest : ab ipso ergo et sapientia et eloquentia petenda est.

CAPUT XI.

VERS. 1. — *Dixerit opera, etc.* (RAB.) Populus Christianus per desertum hujus mundi prophetiam sequitur, ut perveniat ad patriam regni cælestis; unde Petrus : *Habemus propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco* (II Petr. i), etc.

VERS. 4. — *De petra altissima, etc.* Petra autem erat Christus, qui virga crucis percussus, quæ erat in manibus, id est in scripturis prophetarum, fudit aquam vivam.

VERS. 5. — *Per quæ enim pœnas, etc.* (RAB.) Memoratis beneficiis, etc., usque ad sive ergo patiantur, sive non, gloria est eis.

VERS. 10. — *Cum enim tentati.* (RAB.) Israelitas peccantes dignis plagis corripuit Deus, et pœnitentes consolatus est, Ægyptios et Chananæos tanquam misericordia indignos exterminavit. *Tormenta, etc.* A Pharaone, ubicunque scilicet essent. Vel, non tam hi quos Israelitæ recenti clade per singulas civitates peremerunt, puniti sunt; sed et omnes Chananæi audientes victoriam populi Dei; unde Raab dicit : *Irruit in nos terror vester* (Jos. ii), etc. Mystice autem, Judæi, qui incarnationem Filii Dei, et prædicationem despiciebant, ubique terrarum vagi, et pro fugi variis cladibus affliguntur. Gentiles vero ad fidem conversi, et suscipientes paternam correctionem a Dei misericordia non recedunt : ut qui fuerant in capite, sint in cauda, et e converso.

VERS. 13. — *Duplex, etc.* Præteritorum malorum recordatio non minuitur, et præsentium tempestas augetur. Unde nec habent spem remedii, quia pœnitentiam simulantes, non student emendationi; unde : *Cum occideret eos, quærebant eum, et dilexerunt eum* (Psal. lxxvii), etc.

VERS. 15. — *Non similiter justis, etc.* Quia non similiter peccant. Septies enim cadit justus, et resurgit : impius autem, cum in profundum venerit ipalorum, contemnit.

VERS. 16. — *Quod quidam errantes, etc.* (RAB.) Dignum fuit, etc., usque ad tota enim intentio est eorum genus humanum persequi, et cruciari id omnibus modis.

VERS. 21. — *Sed omnia in mensura, etc.* (RAB.) Quia omnia secundum veritatem, etc., usque ad quando illuminabuntur abscondita tenebrarum, et revelabuntur consilia cordium.

VERS. 23. — *Momentum stateræ*, etc. Simile dicit A Isaias : *Ecce gentes sicut stilla situlæ, et quasi momentum stateræ reputatæ sunt (Isa. xl)*; vult enim intelligi, quod mens, et ratio, et sensus Domini, per quem omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil, ille sit de quo dicitur : *Verbo Domini cæli firmati sunt (Psal. xxxii)*, etc. *Omnes gentes quæ non cognoverunt creatorem suum*, ad comparationem Dei quasi stilla situlæ sunt, et quasi momentum stateræ quod leviter declinat, et sicut gutta roris antelucani (Sap. xi), quæ primo aspectu solis siccatur. Vel sicut situlæ stilla, si fluit a portante despicitur, vel negligitur : ita gentium multitudo cœlesti splendori, supernis mysteriis, et angelorum multitudini comparata, pro nihilo ducitur.

VERS. 25. — *Diligis enim*, etc. Bonus opifex, et B opus suum diligit et regit : et si homo aliquando peccat, sustinet in multa patientia, et per pœnitentiam in melius convertit. Unde : *Solem suum facit oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos (Matth. v)*; impœnitentes autem justo iudicio damnantur : *Justus enim Dominus, et justitias dilexit (Psal. x)*.

CAPUT XII.

O *Quam bonus et suavis*, etc. Per eos quos replet, vel per alios quos volueris ; unde : *Ille arguet mundum de peccato, et de justitia, et de iudicio (Joan. xvi)*.

VERS. 3. — *Illos enim antiquos inhabitatores*. (RAB.) Historialiter dicit, etc., usque ad virtutes adjuvante Spiritu sancto, utiles fructus afferent.

VERS. 12. — *Quis enim dicet*, etc. (RAB.) Manifesta ratione ostendit, quod non est contradicendum Creatori, si creaturam suam secundum propriam disponit voluntatem : quia in voluntate ejus universa sunt posita, et non est qui possit resistere ei. *Justus est in omnibus viis suis (Psal. cxliv)*; unde sequitur, *Cum ergo sis justus (Rom. ix)*, etc.

VERS. 16. — *Virtus enim*, etc. Quia iudicium Dei, sive in correctione electorum, sive in damnatione malorum, summæ æquitatis perfectio est : et ideo pro bonitatem suam diu differendo suspendit iudicium, ut plures habeat, quibus reddat beneficium. Quando enim creatura se erigit contra Creatorem justa punitur vindicta, ut se inferiorem cognoscat. Possunt hæc ad passionem Christi referri, quem D Pater pro nobis in mortem tradidit, et eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit : qui nisi debitam mortem susciperet, non nos a debita morte liberaret. Pater ergo justus justum puniens, juste omnia disponit. Omnipotens Deus cum summa tranquillitate iudicat omnia : humani tamen affectus et membra, ei tropica locutione ascribuntur, ut secundum capacitatem nostram conformentur eloquia divina. Leguntur enim in Scripturis : oculi Domini, aures, manus, os, pedes, ira, furor, et hujusmodi, cum simplex natura nunquam recipiat varietatem, nec vera unitas divisionem. Multiplicia vero et diversa unus et idem operatur : Unde : *Mutabis eos, et*

mutabuntur : tu autem ipse es, et annitui (Psal. ci), etc. Et alibi : *Ego sum Deus, et non mutor (Mal. iii)*. Et alibi : *Apud quem non est transmutatio (Jac. i)*, etc. Docuisti autem populum tuum : per mirifica opera Dei instruuntur fideles, ne compliceantur iniquis ; sed studeant se incontaminatos servare confitendo, et sperando in Domino, et non negligant pœnitentiæ tempus.

VERS. 15. — *Cum ergo*, etc. Unde : *Multa flagella peccatoris, sperantem autem in Domino misericordis circumdabit (Psal. xxxi)*. Magna distantia est inter iudicium electorum et reproborum. Illos Dominus corripit, ut emendet ; hi superbiæ et perfidiæ pœnas lunt, ut contra dominatorem omnium se repugnare non posse cognoscant. Felix iudex qui pietatem et bonitatem sui iudicis semper inspicit. *Judicium enim sine misericordia illi qui non fecit misericordiam (Jac. ii)*.

VERS. 23. — *Insensate*, etc., ut qui nolebant Creatorem agnoscere et honorare, digne traditi in reprobum sensum, facerent, ea, quæ non conveniunt, contumeliis afficientes corpora sua in semetipsis : *Quia commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et servierunt creaturæ potius quam Creatori (Rom. i)*.

VERS. 26. — *Qui autem ludibriis*, etc. Id est, qui a Deo flagellati non sunt correcti, condignam damnationem experti sunt : ad hoc corripit Deus, ut emendet. Qui autem ingratus et impatiens murmurat, de temporali tormento ducitur ad æternum.

VERS. 27. — *In his enim*, etc. (RAB.) Gentilium C dum idolis serviebat, etc., usque ad incorrectis æternam pœnam infligit.

CAPUT XIII.

VERS. 1. — *Scientia*. Timor scilicet et reverentiæ. Unde : *Ecce timor Domini, ipse est sapientia, et recedere a malo intelligentia. Recedit enim a malo, qui recedit a cultura idolorum : Deum timet, qui mandata ejus custodit : quia Initium sapientiæ timor Domini. Intellectus bonus omnibus facientibus eum (Psal. cx)*. De his operibus, scilicet hominis, potuerunt cognoscere bonum artificem, qui proprie est, quia immutabilis, et semper idem, semper in se manens, regit omnia. Vanissima ergo vanitas hominum, qui pro Creatore creaturas venerantur. *Nepes operibus*. Alii ignem colebant, quem Vulcanum vocabant ; alii ætherem vel aerem, quem Jovem et Janonem dicebant ; alii nimiam aquam, id est Neptunum ; alii gyrum stellarum, qui diversis figuris animalium, positiones et cursum distribuebant astrorum ; alii solem, quem Phœbum vocabant ; alii lunam, id est, Dianam. (RAB.) Dupliciter peccant, etc., usque ad in quibus cupiditas hominis damnatur.

VERS. 6. — *Sed tamen*, etc. Hinc Paulus ait : *Revelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem eorum, qui veritatem Dei in injustitia detinent ; quæ quod notum est Dei, manifestum est in illis (Rom. i)*, etc. Notitia Dei ex mundi fabrica percipitur. Ut enim Deus invisibilis ex invisibilibus cognosceretur ;

opus ab eo factum est, quod opificem manifestaret, ut Deus omnium intelligeretur, qui hoc fecit, quod non possunt alii. Sed cum cognovissent, non sicut Deum glorificaverant, sed evanuerunt in cogitationibus suis (RAB.)

VERS. 10. — *Infelices*, etc. Qui scilicet Deos honorant, ut aurum oculis hauriant, et nitorem levigati marmoris vel eboris, aut insignes gemmis et coloribus vestes: et quanto ornatiores sunt templa, et pulchriora simulacra, tanto plus majestatis habent, vel habere dicuntur. Religio ergo est, vel creditur, quod cupiditas humana miratur.

VERS. 11. — *Aut si quis artifex*. (RAB.) Insultat sapientia his, etc., usque ad *Quorum Deus venter est, et gloria in confusione eorum* (Philip. III).

CAPUT XIV.

VERS. 1. — *Iterum alius navigare*, etc. Hæc quoque contra idololatriam dicuntur. Maxima enim vecordia est, ut homo ad imaginem Dei editus, rationabilem ab ipso habens animum, quo excogitavit quomodo transiret fluctus, navem fabricans secundum artis suæ peritiã, non honoret illum qui hanc sibi dedit scientiam, et invocet idolum, quod simili arte et majori vanitate formavit. Cum enim major sit qui fecit quam quod fit, facturam suam adorare insanire est. A Deo navigandi cursus petendus, a quo navigii præparatio. Hæretici autem, qui vana fingunt simulacra errorum, ideo in fluctibus sæculi pereunt, quia navem Ecclesiæ reliquerunt, et gubernatorem Deum.

VERS. 3. — *Quoniam dedisti*. Israelitas per mare Rubrum sicco vestigio traduxit Dei potentia, et Jordanis aquas divisit; ut terrorem incuteret gentibus exterminandis, fidelibus quoque inter sæculi fluctus et persecutiones, præparat semitam fidei et constantiæ, ut transeant illæsi, nec est humani solatii opus, ubi Deus ostendit mirabiles effectus virtutis suæ.

VERS. 5. — *Sed ut non essent*, etc. Creator dedit scientiam creaturæ suæ, qua sibi in præsentia consuleret, ut ejus voluntati deserviret. Unde Noe arcam facere jussit, in qua ipse et progenies ejus salvaretur, et cætera animantia ad restaurationem orbis reservarentur, cum genus humanum pro iniquitate sua diluvio deleteretur; unde Petrus: *In qua pauci, id est octo animæ salvæ factæ sunt per aquam: quod et nos nunc similis formæ salvos fecit baptisma* (Petr. III), etc. Arca de lignis levigatis constructa, Ecclesiam significat, quæ fit de collectione fidelium, artificum prædicatorum. Pauci, id est, octo animæ salvæ factæ sunt per aquam mundo pereunte: quia ad comparisonem reproborum parvus numerus est electorum. Pauci enim sunt qui viam vitæ inveniunt. Aqua diluvii extra posita occidit, quia hæreticum licet habentem baptismi sacramentum, ipsæ aquæ demergunt ad inferos, quæ arcam levaverunt ad cælos. Octonarius quoque significat Ecclesiam, quod in sacramento Dominicæ resurrectionis percipit lava-

crum baptismi. Ut sicut ipse resurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus aqua regenerationis abluti. Hinc Jeremias: *Stultus factus est omnis homo a scientia sua, confusus est factor in sculptili: quia mendax conflator ejus, nec est spiritus in eis. Vana enim sunt opera, et digna risu, et in tempore visitationis peribunt* (Jerem. X).

VERS. 8. — *Et qui fecit illud*. Simulacrum et cultura falsorum deorum. Diabolus enim inde punietur, quod sibi divinum honorem usurpat; et homo, qui pro Creatore creaturam honorat. Lignum vero sæpe hominem significat. Benedictus ergo homo, qui veritatem dicit et facit. Hæreticus autem, qui figmenta sua colit, maledictus est, et perditioni deditus, et opus, id est, doctrina ejus.

B VERS. 11. — *Propter hoc*. Non est ignoscendum idolis, vel eorum inhabitatoribus, id est, dæmonibus, quia homines ad imaginem Dei factos ab ipso retrahunt, et in erroris muscipula subvertunt. Hæretici quoque, qui homines seducunt, districtum non evadent iudicium.

VERS. 12. — *Initium*. Pessimum enim genus est fornicationis, quo anima recedit a Deo, et fornicatur cum idolis, vel divini dogmatis veritatem relinquit, et sequitur falsitatem hæreticæ pravitatis, vel opinionis. Hinc Paulus avaritiã idolorum servitutem appellat. Unde constat, omnem malam concupiscentiam fornicationem vocari, qua anima relicta superiori lege inferiorum voluptate, turpi naturarum quasi mercede, prostrata vel prostituta corrumpitur.

VERS. 13. — *Non enim*, etc. *Disperdat Dominus universa labia dolosa, et omnes qui loquuntur mendacium* (Psal. XI). Hinc Jeremias: *Dii, qui cælos et terram non fecerunt, pereant de terra* (Jer. XI), etc.; (LACT. I. I). Propter hominum stultitiã, etc., usque ad divinos honores parentibus detulerunt, deferrique jusserunt.

VERS. 21. — *Incommunicabile nomen*. Incommunicabile Dei scilicet omnipotentis nomen; qui solus est incomprehensibilis, insensibilis et fragili materiæ vel imagini ascriperunt.

VERS. 23. — *Aut enim filios suos*. Sicut in sacris Saturni, cui propter odium Jovis, sine respectu pietatis parvulos suos immolabant, et Bellonæ ipsi sacerdotes proprio sanguine sacrificabant. Unde Quintilianus: *Istud, inquit, si cogit Deus iratus est: et si iratus est, non acceptat sacrificia vestra. Aut obscura sacrificia*. Sicut in sacris Isidis Ægyptiæ, et Cereris Eleusiniæ faciebant. Nam sicut ibi Osiris planctu matris inquiritur, ita hic ad incestum patris Plutonis matrimonium, rapta Proserpina. Quam quia facibus ex Ætna accensis, quæsisse Ceres in Sicilia dicitur, ideo sacra ejus ardentium tædarum jactatione celebrabantur. Similiter in sacris Liberi patris insaniunt, et magnæ matris, ubi ad exemplum deorum (qui in festivitate satiati, noctem luxibus totam duxerunt) ludunt. Quia per libidinem et immunditiam diis suis placere putabant.

VERS. 25. — *Omnia commista.* Omnia enim confusa erant : ibi nulla ratio, nulla religio vera. Quanto quis sceleratior erat, tanto magis deo suo placere putabat.

VERS. 27. — *Infandorum enim.* Nulla major dementia, quam Deum vivum deserere, et mortuis deservire. Cum enim mens se a creatore suo avertit, omnibus implicatur sceleribus. *Initium enim omnis peccati, superbia est (Eccli. x).* *Finis.* Consummatio et plenitudo. Qui enim pro Deo colunt idolum, omnia reputantur in eis in peccatum.

VERS. 28. — *Aut enim dum letantur.* Quia dum jurant, nomen Dei polluant, qui ait : *Non assumes nomen Dei tui in vanum, et per nomen deorum externorum ne juretis (Exod. xx)* ; sed cum Deum illudere se æstimant, in æternam mortem semetipsos precipitant. Hæretici autem errorum suorum simulacra colentes, perditionis suæ causa sunt, quorum et doctrina falsa, vita injusta, letitia insana, mors nefanda : quia cum injuste jurant in idolo, nec sperant in Deo suo, ideo meritorum suorum recipient vindictam. Unde sequitur : *Non enim jurantium est virtus.*

CAPUT XV.

VERS. 1. — *Tu autem, etc. (RAB.)* Justo enim judicio damnati seropœnitentes agnoscunt, quod antea credere noluerunt ; unde : *Cognoscetur Dominus judicia faciens, in operibus manuum suarum comprehensus est peccator (Psal. ix)* ; unde Joannes : *Qui habet spem in eo, sanctificat sicut et ille sanctus est : et omnis qui in eo manet, non peccat (I Joan. iii).*

VERS. 3. — *Nosse enim te, etc.* Perceptio est in corruptionis, et in futuro contemplationis ; unde : *Hæc est enim vita æterna, ut cognoscant te verum Deum (Joan. xvii), etc.*

VERS. 4. — *Non enim in errorem.* Ex persona fidelium loquitur, qui Dei gratia muniti, non miscuere se gentium iniquitati vel idololatriæ : quia sine fructu justitiæ est labor iste, et mortem meretur æternam.

VERS. 6. — *Malorum amatores, etc. Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis (Psal. cxxxiv).* Inventores quoque falsorum dogmatum, et cultores digni sunt morte. Disperdet enim Deus virum qui hæc fecerit, id est magistrum et discipulum ejus. Reprobavit superius lignea, lapidea, vel ærea idola, nunc etiam stilia damnat. Juste enim retributum est eis ; ut qui de terra facti sunt, quia meliorem sui partem, id est animam, ad imaginem Dei creatam ad notandum Deum vivum, sequi volebant ; viliorem sui partem, id est, corpus terrenum imitando, luteum adorarent Deum, et sine boni operis fructu terræ insensibili, de qua sumpti sunt insensati, inutiles redderentur. Mystice autem hæretici et schismatici, qui veritatem Dei in injustitia detinent, et mendacium pro veritate in doctrinæ suæ simulacris colunt, licet eloquentia aut ficta virtute pallient, fragilia tamen et lutea sunt, quæ fiunt.

VERS. 10. — *Cinis est cor eorum, et foeda cogitatio eorum, et vita cæno sordidior ; quia ignorant factorem suum, et evanescent in cogitationibus suis.* Sensum autem sanctorum patrum spernunt, et errores novos quasi ludos vanos propter favorem humanum et terrenum lucrum fingunt ; errantes, scilicet et in errorem mittentes, ut inexcusabiles sint : cum judicabit Deus occulta cordium, et reddet unicuique secundum opera sua.

VERS. 13. — *Hic enim scit, etc.* Nullam excusationem habent hæretici ; quia scienter peccant, dum fidem sanam et rectam doctrinam nolunt imitari : magis terrenum et fragilem quam spiritualementem sequentes.

VERS. 17. — *Melior est.* Quia mellor est homo idolis secundum rationem creationis ; quia vivit et intelligit, illa autem nunquam. Sed quia magis sequitur vanitatem erroris, quam veritatis scientiam, cum in honore sit, non intelligit : et comparatur jumentis insipientibus (*Psal. xlviii*).

VERS. 18. — *Insensata.* Quasi : nec discretionem habebant. In veritate enim viventia meliora sunt mortuis, sensibilia insensibilibus, rationalia irrationalibus. Sed dignum fuit, ut qui ignorabant Creatorem, in creaturis distinctionem non scirent. Qui enim laudem et benedictionem Dei in se habere negligit, in discretionem animalium seipsum errare ostendit.

CAPUT XVI.

VERS. 2. — *Pro quibus, etc. (RAB.)* Populus Israel in deserto carnes concipivit, etc., usque ad ideo eis cruciandi juste traditi sunt.

VERS. 6. — *Sed non in perpetuum. (RAB.)* Non enim serpens æneus, etc., usque ad quia mortuus per humanitatem, quasi æneus est per Divinitatem.

VERS. 9. — *Illos enim, etc.* Probantur electi per afflictionem, et monentur ut peccata caveant, et bona faciant. Reprobi disperguntur, quia non corriguntur. Ideo idololatrias parva animalia interimunt. Israelitas vero Dei cultores serpentes exterminare non possunt ; quia novit Dominus pios de tentatione eripere : iniquos vero in die judicii reservare cruciandos.

VERS. 12. — *Sed tuus, Domine, sermo.* Id est, Filius, per quem omnia, cujus potestas ubique, qui omnia quæcunque voluit fecit ; ipse curat corpora, ipse a spiritualibus bestiis animas salvat.

VERS. 14. — *Homo autem occidit. (CHRYS.)* Homo per malitiam, etc., usque ad liber est ab omni crimine.

VERS. 16. — *Negantes enim nosse, etc. (RAB.)* Diversis plagis afflicti sunt Ægyptii, etc., usque ad quia ad Creatoris voluntatem omnia consentiunt.

VERS. 18. — *Quodam enim tempore. (RAB.)* Sicut in Genesi legitur : Pluit Dominus super Sodomam et Gomorrhham ignem et sulphur, ut disperderet impios ; et in Exodo, grandinem pariter et ignem. In libro Numerorum : Misit ignitos serpentes contra

murmurantes, ut cognoscant impii quod omnis creatura parata est ulcisci injuriam Creatoris.

VERS. 20. — *Pro quibus*, etc. (RAB.) In deserto datum est manna filiis Israel, etc., *usque ad Multa flagella peccatoris, sperantem autem in Domino misericordia circumdabit* (Psal. xxxi).

VERS. 24. — *Creatura enim*, etc. (RAB.) Confundantur hic peccatores : qui cum cæteræ creaturæ factori suo deserviant, ipsi repugnant. Unde creaturarum omnium concordia flagellantur : et si non poenituerint, perpetuo cruciabantur ; bonis autem vera bona præparantur.

VERS. 25. — *Propter hoc*, etc. (RAB.) Pluit Deus manna de cælo, etc., *usque ad* tanquam prævaricator legis in æternum peribit.

VERS. 28. — *Ut notum omnibus*, etc. (RAB.) Iste **B** cibus historialiter pascebat, etc., *usque ad* ad ortum vero solis, id est, Christi dicamus : *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*.

CAPUT XVII.

VERS. 1. — *Magna enim*. (RAB.) Mystice. Omnes persecutores Ecclesiæ Christi, scelerum suorum tenebras patiuntur, nec unquam securi esse possunt, quos vexant rectores tenebrarum harum usque ad exteriores tenebras, ubi erit fletus et stridor dentium ; unde : *Omnis qui male agit, odit lucem* (Joan. iii), etc. Hinc Paulus : *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. v), etc.

VERS. 4. — *Neque enim*. Semper enim tenebras comitatur horror : et quanto minus discernit quis, quæ circa se sunt, tanto magis metuit, undique adversus pavitans. Sic Ægyptii triduo maximas tenebras patiebantur, quas nec sol, nec stellæ poterant illuminare, et ubicunque jacebant, nimio terrore pavebant ; quod autem dicit. *Tristes personas* eos teruisse, potuit fieri, ut dæmones aliqua phantasmata iugerent, qui eos ad augmentum pœnarum extererent. Persecutores quoque fidei et veritatis, circumdant tenebræ peccatorum, quia ignorant solem justitiæ, nec prædicatores illustrant eos fulgore doctrinæ. Hos etiam *sonitus descendens*, id est comminatio cœlestis perturbat, et *personæ tristes*, id est dæmones, quandoque torturi terrificant ; nec tamen agunt fructuose poenitentiam : sed desperantes thesaurizant sibi iram in die judicii.

VERS. 6. — *Timore plenus*. Quia undique pœnas formidabant. Quanto enim sunt graviore dolores, tanto majores timeantur horrores.

Et magicæ artis, etc. (RAB.) Cum Magi in Ægypto, etc., *usque ad* et antiquum serpentem cum angelis suis sævum patienter inimicum.

VERS. 9. — *Et aerem*, etc. (RAB.) Nimietatem timoris notat, quem imminentibus pœnis redarguente conscientia patiuntur, cum autem semper timida nequitia, pavoris sui dat indicium, supplicio condemnata est.

VERS. 11. — *Proditio*, etc. Timor scilicet prodit infirmitatem superbientis, qui vana spe auxiliorum

A se extollit cogitando, cum posse se sperat, quod efficere non potest vel possit : et dum virtus minor est, valetudo rerum quas extrinsecus patitur, majorem putat esse potentiam, hoc in persecutoribus fidelium frequenter evenit, qui se potentes æstimant, cum sanctos cruciant, potentia eorum victi, mentis angustia contristati cognoscunt se non posse quod cupiebant et majorem esse fortitudinem Dei, qui sic vincit in militibus suis.

VERS. 13. — *Illi autem*, etc. (RAB.) Ægyptii scilicet horrore tenebrarum circumdati, etc., *usque ad* tanquam periculosum formidabant.

VERS. 19. — *Omnis enim orbis*. Quasi : impii erant in tenebris, sed ubicunque habitabant filii Israel, lux erat.

VERS. 20. — *Imago tenebrarum*. Graviore sunt tenebræ spirituales corporalibus : quia ducunt homines ad exteriores tenebras, ubi erit fletus et stridor dentium, quas Ægyptiæ tenebræ figurant. Sicut enim corpora ibi nullo bono operi utilia : ita et hic animæ simul et corpora æterno carcere damnantur ; ubi nec ratio, nec locus, nec tempus est operandi.

CAPUT XVIII.

VERS. 1. — *Sanctis autem tuis*. (RAB.) Israelitæ in Ægypto, etc., *usque ad* in prosperis et in adversis protegit.

VERS. 4. — *Digni quidem*, etc. (RAB.) Merito Ægyptii tenebrarum pœnam patiebantur, etc., *usque ad* cujus mysterii ratio in antiquis patribus figurata, et in adventu Christi completa est.

VERS. 9. — *Absconse animi sacrificabant*. (RAB.) Populus Israel in Ægypto jussu Domini Pascha celebravit, etc., *usque ad* sed in abscondito cordis semper Domino sacrificant, unde : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus* (Psal. l). Et alibi : *In me sunt, Deus, vota tua* (Psal. lv), etc. (Id.) Memorat Deum percussisse primogenita Ægypti, ubi nec sicut prius simulaverant Ægyptii, sed palam cogebant exire populum Dei dicentes : *Omnes moriemur* (Exod. xi).

VERS. 15. — *Omnipotens sermo tuus*. Filius de quo dicitur : *In principio erat Verbum* (Joan. i), etc., hic brachium et dextera nominatur : propter effectivam divinæ virtutis potentiam, hic tunc per angelum ministerium judicium sua fecit in primogenitis Ægyptiorum, qui postmodum sanctificavit sibi primogenitos Hebræos. Nunc quoque per aquam baptismi salvat multitudinem credentium, et interficit multitudinem spiritualium hostium.

VERS. 19. — *Visiones*. (RAB.) Hoc divinæ bonitatis est, quæ peccantes castigat ut abstineant, et poenitentiam agant. Si autem patientia Dei abutuntur, sine excusatione in æternum puniuntur.

VERS. 20. — *Tetigit autem tunc et justos*. (RAB.) Memorat, etc., *usque ad* per quos interitum possimus evadere.

VERS. 24. — *In veste enim poderis*. (RAB.) Byssum terræ deputant Hebræi, etc., *usque ad* in figura pon-

tificalli, Christum futurum prænoscebat, sed quia A viderat carne indutum, non Deum sed hominem purum credidit; unde: *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I Cor. II).

CAPUT XIX.

Impiis autem, etc. Inimicis populi Dei: vindicta usque ad consummationem supervenit, quia nec vitam nec mores correxerunt, fictis enim argumentis simulabant pœnitentiam, et ideo non meruerunt indulgentiam. Unde Pharao cum plagis afflicto, populum Dei se dimissurum promitteret, paululum respirans ad domesticam crudelitatem reversus est, donec in mari Rubro fluctibus submersus est. Persecutores enim Christiani nominis si perstiterint in malitia sua, sentient in pœna quantum valeat Dei justitia. B

VERS. 8. — *Videntes tua mirabilia*. Sic nos oportet liberatori nostro exultantes gratias agere dicentes: *Benedic, anima mea, Dominum* (Psal. CIII). Unde Apostolus: *Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite* (I Thess. v).

VERS. 10. — *Produxit terra*. Nota quod inimicis Dei terra produxit muscas, et fluvius ranas; cultoribus autem Dei terra dedit fructum, et mare

carnis alimentum. Dignum est enim, ut fidelibus suis per opera sua nutrimentum, divina procuret providentia. Inimicis vero condignum tormentum per subditam sibi creaturam inferat.

Iuste enim patiebantur. (RAB.) Qui antiquos Dei servos, etc., usque ad viam veritatis non agnoscit, et ostium quod Christus est, non invenit.

VERS. 17. — *In se elementa*. Sicut in organo diversi soni ad concordiam melodiæ temperamento consentiunt, ita discrepantia elementa servato jure naturæ ad Creatoris voluntatem flectuntur: non enim creaturam sibi condidit contrariam, sed per omnia voluntati suæ consentaneam. Unde æstimari, etc. (RAB.) Homines enim et jumenta, etc., usque ad ut appareret quod elementa mundi non suæ tantum conditioni, sed Creatoris deservirent voluntati.

VERS. 20. — *In omnibus enim magnificasti*. Misericors et miserator Dominus semper adest fidelibus suis, quos semper protegit et regit: quos aliquando in martyrio purgat. Unde: *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis* (Eccl. XXVII). Multe enim tribulationes justorum, et de omnibus his liberavit eos Dominus.

LIBER ECCLESIASTICUS.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. — *Omnis sapientia*, etc. (RAB. in Ecclii., tom. III.) Incipit ab æterna Dei sapientia, quæ Christus est, qui cum Patre est semper ante sæcula, secundum illud: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum* (Joan. I). A Domino Deo est. Quia Christus fons vitæ, lux vera, de Patre nascitur, et omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Ibid.). Quisquis hac sapientia caret, in tenebris ambulat, et nescit quo vadat. *Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum; et prudentia carnis, mors* (Sap. XI).

VERS. 2. — *Arenam maris et pluvie guttas*. (RAB. ubi supra.) Corporalia spiritualibus comparat, ut ex difficillimis, quod omnino impossibile est, æstimetur. Si enim hæc quæ in certo numero et mensura, et pondere condita sunt, nemo potest dinumerare; quanto minus sapientiam Dei sine initio et sine fine inenarrabilem, inæstimabilem poterit investigare?

VERS. 4. — *Prior omnium creata est*. Creata secundum humanitatem in consilio Dei patris, scilicet pro salute humani generis prædestinata est incarnari. Notandum autem quod propter unitatem personæ aliquando Christus dicitur genitus, aliquando creatus.

VERS. 5. — *Fons sapientiæ*. Origo omnis sapientiæ a Verbo Dei procedit, quod Deus ex Deo semper cum Patre manet in cœlis; sed ingressus mundum per dispensationem humanitatis dedit mandata salutis, unde, *Verba vitæ æternæ habes* (Joan. VI).

VERS. 6. — *Radix sapientiæ*. Ostendit neminem

C posse profunditatem Dei penetrare, vel magnitudinem bonitatis ejus et misericordiæ. Unde ad liberationem et illuminationem humani generis homo fieri dignatus est, unde: *Generationem ejus quis enumerabit* (Isa. LIII)?

VERS. 9. — *Ipsæ creavit illam*. Unigeniti scilicet adventum, per Verbum sibi coæternum cum Spiritu sancto dispensavit: quomodo per Virginis partum ad salutem mundi veniret, et creaturas repararet, et hominem ad agnitionem et dilectionem sui revocaret, dans illi donum Spiritus sancti, ut ejus munere solvetur in æternum.

VERS. 11. — *Timor Domini gloriæ*, etc. *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus cupit nimis. Gloria et divitiæ in domo ejus* (Psal. III), etc. *Timor Domini*. Dux species sunt timoris. De altera dicitur, *Timor Domini* [non est in charitate] *animæ in charitate*, (Joan. IV), etc. Qui hunc habent propter metum gehennæ peccare desinunt, et vitam corrigunt: hic introducit charitatem, sed et foras mittitur. Qui enim sic timet, nondum amat nec desiderat bona, sed cavet mala; sed tamen se corrigit, et bona desiderare incipit. De altera scriptum est, *Timor Domini sanctus permanet in sæculum sæculi* (Psal. XVIII). Timet enim unusquisque ne amittat bona, et Dei præsentiam, quæ in æternum frui desiderat, de quo dicitur:

VERS. 12. — *Timor Domini delectabit cor*. Hic suavitatem tribuit internam, et in futuro vitam æternam.

VERS. 14. — *Dilectio*, etc. (RAB.) Charitas Dei vera